

тити окремі студії. Але заки скажемо бодай кілька слів про його пристрасну і вемикодушну творчість, треба нам коротенько згадати про одного письменника, котрий також вельми причинився до розбудження католицької думки в красній літературі сучасної Франції. Є ним спершу молодий аташе французької амбасади в колишнім Петербурзі, а пізнійше член французької Академії віцеграф Мальхер де Вогіє (Vicomte Melchior de Vogue). Його побут в Росії припадає на другу частину панування Александра II. (був присутній при його смерті), отже переносить нас далеко взад, але наслідки того побуту даються відчувати ще й нині.

Економіст Льороа Боліє (Leroy Beaulieu) відкрив суспільну Росію; Вогіє перший з західніх стрінувся з російською літературою. Вона не тільки очарувала його, але також сталася для нього якимсь обявленням. Вихований в зневірі, знайшовся він тут в окруженню сильно розбудженого людського духа, який новістю форми, підчеркуванням спіритуалістичних проблем, якимсь вулканічним сполученням цілого життя з релігійними питаннями — впроваджував його в глибоку задуму. Свої вражіння про Тургенієва, Толстоя, Достоевського передав він французьким читачам у вельми сензаційних тоді статтях в часописі *Revue des Deux Mondes* — а опісля в книжці про російський роман. Для тодішньої французької публики, що стояла під впливом Ренана і грубого натуралізму та під кличем суспільного матеріалізму, вплив новопізнаного письменства тої Російської Імперії — яка зачинала видаватися французам одинокою дошкою ратунку по катастрофальних наслідках пруської війни, і яка викликувала якись майже містичні надії — був якраз перечеркненням того всього, що буржуазійне вдоволення з матеріального життя старалося ввести в літературу, себто всього низького, буденного, а також і атеїстичного.

Я зовсім не входжу тут в осуд релігійної вартости „російського роману“; стверджую тільки літературно-ідеологічний факт добре знаний в французьким письменстві. Який би не треба було видати осуд про т. зв. євангельськість Толстого, треба всетаки признати, що переложений на франц. мову, а опісля на всі інші, Лев Толстой зробив євангеліє модним. Тим більше можна сказати те саме про твори Достоевського. В тім російським Данті є стільки релігійної муки, є так різко поставлені питання про Бога, душу, вартість людського життя, герої його романів так глибоко переживають свої позитивні, чи негативні наставлення

супроти релігійних проблем, так безоглядно про них дискутують, що для французьких і взагалі західних читачів взяти ті твори до рук значило прилюдно поставити питання: Бог чи сатана? Від того часу Достоєвський не перестав здобувати собі літературного ринку світу, і треба признати, що багато він причинився до спіритуалістичного нахилу у всесвітній літературі.

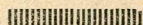
Богіє сам ніколи не дійшов до повної віри, але сотворив круг прихильків (письменників), які роздумували про „неохристиянізм“. Щось вправді не стійного, але щось, що всетаки підготувало ґрунт під обнову християнського красного письменства. В описі подорожі, яку відбув по північній Росії один англієць в тих самих приблизно роках, коли Богіє був членом французької амбасади в Петербурзі, знаходимо таке: „Там, де ми на заході ставимо міст, або іншу утілітарну річ на памятку якогось факту, росіяни ставляють церковцю. Їх ціле життя є оповите літургією. Христяться вони, коли зачинають їсти, звертаються з подякою і просьбою до Бога при кожній нагоді в життю. Очевидно, що такі речі не є виключною прикметою росіян, але тоді, коли на заході майже щезло щоденне розуміння і практикування християнського життя, чужинців, які приїжджали до Росії, вражало якраз те, що і власне їх предки колись робили, а про що вони вже забули. Як би не було, Росія була християнською державою. Велика це новість для горожанина ляїчної держави. Тому під впливом стрічі з російським щоденним православ'єм, Богіє інстинктивно відчував, що в нім було християнського і католицького і зачав звертатися до католицької церкви, яко до чогось, що дає життю суспільну силу традиції. Такий є сенс роману Богіє „Мертві говорять“ — значить, в крові і душі синів.

Той нахил до католицтва віднайдемо пізніше, коли прийдеться нам змалювати загально інтелектуальний стан на переломі XIX. і XX. в. в., то є не тільки красне письменство, але різні течії, які проявлялися в друкованій книжці, чи часописі. Бо є зовсім очевидною річчю, що нинішня література перестала бути якоюсь замкненою творчістю, але щораз більше і більше вяжеться зі всіма проявами умового й духового життя. Майже не слід часом розрізняти з формального боку, коли кінчається література, а зачинається наука.

Вертаючи до Блюа, треба нам зазначити, що дійсно мало хто з письменників був так дуже всестороннім і так дуже вражливим на всі відміни умового життя, яке проявлялось, чи то

в журналах і політиці, чи мистецтві, чи науці, а особливо історії, чи в красній літературі. До тепер маємо виданих більше, чим 40 томів творчости Блюа, але то далеко не все! Безнастанно видають чи то його листи, чи ріжні ще недруковані фрагмети.

(Дальше буде).

Вячеслав Заїкин.

Русь, Україна і Великоросія.

II. Політичні та культурні взаємини південних (пра-українських і північних сх.-словянських земель у IX—XI ст.)

II.

Протягом IX—XI. ст. ми бачимо, правда, цілу низку спроб зєдинення сх.-словянських земель — в ріжних формах і з ріжними цілями, в звязку з економічною еволюцією Сх. Європи, розвитком дувинсько-дніпровського та волхово-дніпровського шляхів і перенесенням у наддніпрянські, наддвинські та надволховські краї головного економічного осередку Сх. Європи і тд.¹⁾ Але всі ті спроби не привели до утворення постійного звязку між сх.-словянськими землями.

Уже в першій пол. IX. ст. (а може й дещо раніше) Київська земля-держава здобула гегемонію й зверхність над сусідніми південно-східньо-словянськими землями-державами, й київські князі почали відбувати далекі походи — на византійські землі, на Табаристан і тд. на чолі безсумнівно великих на свій час військових сил, що належали очевидно до ріжних сх.-європейських (передовсім південно сх.-словянських) земель і племен²⁾. Що такі походи на византійські землі вже в першій пол. IX. ст. відбувалися досить часто, про це виразно каже відомий обіжник патр. Фотія. Та ясна річ, що таких походів Київська Русь не могла б відбувати без допомоги інших південно-східньо-словянських земель. Про певну могутність Київської землі-держави та про підпоряд-

¹⁾ Дещо докладніше питання про економічну еволюцію Сх. Європи в тих часах та про її значіння для політичних і культурних відносин у сх.-словянських землях освітлюю в розвідці „Chrześcijaństwo w Europie Wschodniej w połowie X-go wieku“, розділ I („Ελλάς“, 1926, I); там же подаю й літературу цього питання.

²⁾ Дуже ймовірно, що на створення цієї воєнної спілки під проводом Києва вплинула попередня зверхність хозарів над південними сх.-словянськими племенами. Скинувши зверхність хозарських каганів, київські князі спробували самі заступити їх місце у відношенні до інших південно-східньо-словянських земель. Але така спілка могла виникнути й незалежно від хозарського впливу, бо воєнні спілки у півд.-сх.-словянських племен бували й перед часами хозарської зверхности.